

УДК 159.922.2

С 91

Євгенія СУХРАМЕНДА

АНАЛІЗ МЕТОДИК СТИМУЛЯЦІЇ УЯВИ УЧНІВ ЯК ЧИННИКА АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Роботу присвячено психологічному аналізу технологій вивчення іноземної мови. В ході дослідження розглядаються зміст та структура технологій навчання; зіставляються різні методи та методики засвоєння учнями іноземної мови; акцентується увага на змінах пізнавальної діяльності учня, що формуються під впливом різних методів вивчення іноземної мови. Порівняння різних методик засвоєння іноземної мови дає широкі можливості моделювати різноманітні технології або визначати оптимальне їх співвідношення у процесі навчання іноземної мови з подальшим розвитком нахилів та здібностей учня з опорою на його сильні сторони та приховані резерви.

Ключові слова: уява, методика взаємодії відчуттів, розвиток пізнавальної діяльності учня, резерви психіки.

Уява – це психічний процес, який є надзвичайно важливим для розвитку пізнавальної діяльності учнів. Тренування уяви, окрім збільшення ресурсів запам'ятовування, заострює мислення, допомагає швидко реагувати на зміну ситуації і знаходити оптимальні вирішення проблем, що виникають [4, 57].

Розвиток уяви може активізуватися завдяки точним психологічним прийомам формування. У межах пізнавальної діяльності учня, на рівні умов, уява бере участь у пошуку способів (операцій) їх втілення [3, 323].

Окремим аспектам розвитку уяви присвячені праці Л. Виготського, Л. Коршунова, Б. Ломова, які розглядають загальнотеоретичні питання уяви та її ролі у пізнанні О. Запорожець, Б. Пружинін висвітлюють досвід

методологічного аналізу пізнавальних функцій уяви; І. Матюгін, І. Рибникова, В. Моляко – зв'язок уяви, пам'яті, мислення як умови вирішення учнями творчих задач. Але практично не розробленою залишається проблема процесуальних характеристик уяви при вивченні учнями іноземної мови, де “предмет пізнання ніби оживає, відкриває свою внутрішню суть” [6, 27].

У своїй роботі ми аналізуємо різні методики навчання учнів іноземній мові, які впливають на розвиток уяви дитини як чинник активізації пізнавальної діяльності учня в цілому.

Для вирішення проблеми сформовано *завдання* – визначити оптимальне співвідношення різних технологій у процесі вивчення учнями іноземної мови з метою підвищення пізнавальної діяльності. Об'єкт дослідження – пізнавальна діяльність учня у процесі засвоєння ним іноземної мови. Предмет – уява школяра в контексті активізації його пізнавальної діяльності загалом.

Одна із основних умов розвитку творчої уяви учнів – великий словниковий запас. Оптимальним рівнем знання мови є засвоєння понад 15 тисяч слів, а володіння 50 тисячами слів вважається вже відмінним рівнем. Є чимало різноманітних методик вивчення іноземних мов (у тому числі призначених і конкретно для запам'ятовування іноземних слів) як основи розвитку уяви в контексті активізації пізнавальної діяльності учнів [6, 29].

Перша методика, яку ми застосовуємо у практичній діяльності, – *методика взаємодії всіх відчуттів* (МВВВ). Ця методика особливо важлива для тих, хто хоче навчитися вільно спілкуватися новою мовою.

Безперечний той факт, що під час жвавої розмови (особливо якщо в бесіді водночас беруть участь більше, ніж двоє людей) важливо намагатися думати цією мовою, інакше співрозмовники будуть відчувати дискомфорт, бесіда може затягнутися. Прагнути мислити іноземною мовою означає, володіючи достатнім запасом слів, автоматично складати фрази, тобто час на пригадування самих слів зводиться до мінімуму. Якщо слова не будуть відтворюватися у пам'яті автоматично, то втрачається якість самодовільності, необхідна для того, щоб вільно спілкуватися іноземною мовою [1, 17]. Звичайно, самодовільність прийде при тривалому досвіді спілкування. Але чи можна прискорити цей процес?

Передовсім ми формуємо установку в учнів – не запам'ятовувати іноземне слово як переклад рідного слова. Необхідно відразу асоціювати іноземне слово з відповідним йому поняттям. Не треба запам'ятовувати, повторюючи багато разів, наприклад, butter – масло, butter – масло, масло – butter..., роблячи акцент голосом то на англійському слові, то на перекладі. Замість цього треба візуально уявити образ самого масла й, утримуючи його перед очима, повторювати одне лише іноземне слово: butter, butter, butter, butter... У цьому випадку в пам'яті буде зв'язуватися безпосередньо вже саме поняття “масло” з англійським “butter” – його значенням. Таким чином “butter” стає поняттям, а не просто перекладом, що, до речі, при звичайному механічному заучуванні можна легко переплутати з іншим. Для цього поняття в даному випадку не існує так званої чуттєвої, матеріальної основи, а лише набір літер. Іншими словами, перекладати необхідно учневі лише для того, щоб знати, що уявляти.

Якщо учень не лише візуалізує образ слова, яке необхідно запам'ятати, але й підключає до запам'ятовування інші органи відчуттів (слух, дотик, нюх), а значить – зможе застосувати метод співвідчуттів, результат запам'ятовування буде ще кращим. Добре б ще пригадати учневі що-небудь особливе із власного досвіду, пов'язане із цим словом.

У випадку з “маслом” ми пропонуємо учневі уявити, як він проводить вказівним пальцем по ледь підталому шматку вершкового масла, відчути його м'якість, температуру, побачити доріжку, що залишилася на шматку масла від його пальця. Після цього учень може уявити, як він облизує палець, відчуває смак масла; може уявити, як він відрізає маленький шматочок масла, знову ж відчувши його твердість чи м'якість, з'їдає його, усвідомлюючи при цьому всі свої відчуття. Можна уявити пляму від масла на одязі чи рушнику; можна спробувати почути, як воно шкварчить на сковорідці або з яким звуком падає на підлогу. Адже, напевно, хоча б раз у житті воно у нього або на його очах падало (слизьке ж); можна уявити кашу із ще не розталим шматочком масла або пригадати мудре зауваження про те, що коли падає бутерброд, то він обов'язково падає маслом униз, і посміхнутися. Можна згадати, наприклад, як одного разу масло опинилося у торбині... Зрештою, учень може уявляти те, що йому ближче [1, 17]. При цьому

учень намагається згадати і відчуті якомога більше з того, що в нього пов'язане з певним поняттям. Важливо, щоб він усвідомив усю багатогранність того, як можна "відчуті" слово "butter" як, утім, і будь-яке інше чужомовне слово. Наприклад, "window". Формуємо установку в учня асоціювати слово "віндоу" не з його перекладом словом "вікно", а з "вікном" як поняттям. Іншими словами, з образом вікна, до того ж із образом, отриманим при взаємодії всіх відчуттів. Отже, не перестаючи повторювати (і краще голосно) "window", "window", "window"... , учень повинен водночас уявити собі вікно, намагатися згадати та почути дзвін розбитого вікна або будь-який інший звук, пов'язаний із ним (наприклад, його тремтіння при сильному вітрі; уявити, як він доторкається до вікна, усвідомлюючи свої відчуття від дотику; згадати якусь ситуацію з особистого життя, пов'язану з вікном, краще приємну або смішну і т. п.). Учень не повинен забувати повторювати запам'ятовуване іноземне слово з інтервалом у 3 – 5 секунд.

Ось, наприклад, англійські слова (та переклад), які ми пропонуємо запам'ятати учневі за описаною вище методикою MBVB:

sugar – цукор;

stomach – шлунок;

grass – трава;

ink – чорнило;

pillow – подушка;

bench – лава, верстак;

mirror – дзеркало;

mushroom – гриб;

cloud – хмара;

curtain – штора.

Насправді візуалізація, застосування співвідчуттів в автобіографічних спогадах учнів, із якими ми працюємо за згаданою методикою, триває зовсім небагато часу – не більше 1,5 – 2 хвилин, а ефект досить відчутний. Важливо при всій цій "процедурі" – ані на секунду не забувати повторювати (і бажано вслух): "butter", "butter", "butter"... Ті ж операції можна застосовувати і для запам'ятовування дієслів, прикметників та інших частин мови. Головне для учня – уміти виділяти суттєві моменти у словах, що він запам'ятовує.

У літературі, присвяченій вивченню іноземних мов, досить часто можна знайти ще два методи запам'ятовування слів як основи розвитку уяви, що співвідносяться з МВВВ. І хоч за ефективністю вони значно поступаються МВВВ, ми все ж використовуємо їх у своїй роботі.

До всіх предметів, до яких тільки можна, учень прикріплює картки (свого роду бірки) зі словами іноземною мовою (шафа, стіл, полиця, скло, вікно, чайник, рушник, вішалка, лампа, календар, комп'ютер, фіранки). Вважається, що, часто зустрічаючись очима з цими предметами (і – відповідно – зі словами), учень швидко і надовго їх засвоїть.

Переваги цього методу в тому, що, використовуючи його, учень також запам'ятовує чужомовне слово не як переклад рідного, а відразу як образ-поняття, що виникає в уяві. Але обмеженість цього методу очевидна. До скількох предметів школяр зможе прикріпити такі бірки? До 100 – 200, не більше. У його розпорядженні є лише ті предмети, які оточують його вдома та в школі. А як бути з іншими? Суттєвий недолік цього методу і в тому, що при його використанні працює лише зір, не виявляє свого позитивного впливу взаємодія всіх органів відчуттів. До того ж такий механізм заучування нових слів не закріплений у дитячому досвіді. Поняття рідної мови формуються у дитини цілком іншим способом [6, 24]. Хоча, якщо спочатку застосувати для запам'ятовування слів метод МВВВ, а після цього до деяких предметів прикріпити бірки, то вони, можливо, стануть хорошим нагадуванням, повторенням уже засвоєного. Отже, це радше метод запам'ятовування чужомовних слів, а ефективний метод їхнього повторення.

Іншим широко розповсюдженим методом запам'ятовування чужомовних слів є метод запам'ятовування їх за допомогою малюнків, на яких зображені основні значення слів. Існує незліченна кількість словників у малюнках, наборів малюнків різного обсягу, різного ступеня художності [2, 16]. До цих словників і карток зазвичай додаються різноманітні рекомендації щодо їхнього застосування. Цей метод справді популярний в усьому світі. Його ефективність, порівняно із звичайним заучуванням слів, очевидна. Але неважко помітити, що він є лише першою частиною описаного вище методу МВВВ – частиною, яку ми умовно назвали "візуалізацією". Розглядати малюнки із зображенням значення слова є свого роду аналогом уявного

представлення слова в МВВВ. Важливо зазначити, що тим учням, яким не вдається уявляти образи слів, картки з їхнім зображенням будуть навіть необхідні. Картка допомагає сформувати внутрішній уявний образ слова і може стати вихідним моментом для всієї подальшої роботи активізації інших відчуттів, пов'язаних зі словом. Картки (на відміну від словників) зручні ще й тим, що з ними можна велика кількість варіантів вправ. І все ж власний образ запам'ятовуваного кращий, аніж чужий (у даному випадку – художника), оскільки формування поняття відбувається ефективніше на основі саме особистого досвіду, а в учня образ предмета може істотно відрізнитися від такого образу у художника. Проте є слова, візуальний образ яких не виникає відразу у свідомості. Такими є абстрактні поняття, а також слова, що називають предмети, яких учень ніколи не бачив навіть на малюнку. У цих випадках малюнок художника допоможе учневі у формуванні візуального образу.

Ще одна вагома рекомендація, яку ми даємо учням щодо запам'ятовування чужомовних слів, полягає в тому, що слова доцільно запам'ятовувати у складі фраз. Отже, щоб краще запам'ятати слово, його треба включити у фразу. Наприклад, для слова "butter" достатньо скласти фразу "Don't eat much butter!" (Не їж багато масла!) або "I like bread with butter very much" (Я дуже люблю хліб з маслом). Переконавшись, що фраза складена граматично правильно, радимо учневі декілька разів вимовити її вслух, уявити ситуацію, що описується фразою. Надзвичайно сприяє запам'ятовуванню проспівування фрази на будь-який знайомий мотив. Спосіб запам'ятовування в контексті ефективний тим, що учень не лише вивчає нове слово, але й зайвий раз повторює вже відомі йому слова, з яких складене речення, а також використані в ньому граматичні правила. Не менш важливо й те, що при частому використанні цього методу зменшується страх школяра перед іноземною мовою і виробляється відповідний навик уживання знайомих слів у фразах як необхідна умова вільного спілкування мовою, що вивчається. Є люди, які мають багатий словниковий запас, але розмовляти цією мовою бояться, а часто просто не володіють мовленням [6, 221].

Інша методика, яку ми застосовуємо у навчанні учнів іноземній мови, – гра в дитинство. Чому діти краще запам'ятовують, ніж дорослі?

Зробимо висновок: сила дитячої пам'яті не в її особливих властивостях, а у безпосередності та емоційності дитячої уяви [4, 51]. Уявляючи висловлювану вчителем інформацію в образах, учень створює цілий світ яскравих і незвичайних асоціацій, в яких поняття або словосполучення уявляються як люди чи тварини. Вони борються між собою, беруть участь у казкових пригодах.

Підключивши до процесу запам'ятовування дихальну гімнастику і вправи на концентрацію уваги та розвиток уяви, учень допомагає собі у заняттях [6, 27]. В основі цієї методики лежить створення незвичайних, аж до абсурду, образів. Таке тренування уяви, окрім збільшення ресурсів запам'ятовування, загострює мислення, допомагає швидко реагувати на зміну ситуації і знаходити оптимальні вирішення проблем, що виникають.

Людині час від часу потрібно активізувати пам'ять, мислення, уяву. Образно кажучи, на наших думках, як і на стінках кишківника та судин, осідають шлаки у вигляді стереотипів і застарілих уявлень про світ. Якщо ми не навчимося змінювати своє мислення із зміною доколишнього світу, то ризикуємо перетворитися в людей відсталих, нецікавих, інтелектуально недалеких. Найкращим засобом позбавлення від стереотипів, як вважає С.Габріян, служить нісенітниця на іншому полюсі – незвичайна уява, абсурд [2, 17]. Гра в абсурд зовні виражається у буфонадах, рухах. Допмагаючи процесу запам'ятовування, ми пропонуємо учням розмахувати руками, ляскотіти пальцями, тупотіти ногами і кривлятися. Але це має бути не безладний набір рухів, а динамічна мова підсвідомості, мова рухів і жестів, за допомогою яких посилюється запам'ятовування, створюється особливе психоемоційне тло розумового процесу, забезпечується розслаблення чи зосередження. Наприклад, кожне заняття тренування пам'яті ми починаємо з установки на величезну важливість цієї справи. Радимо учневі створити образ незвичайно потужної, гострої стріли, що вилітає з арбалета уваги і пробиває мур невір'я у власні сили. Змішнена пам'ять руйнує цей мур дощенту. Всі уявні образи необхідно візуалізувати у незвичайних рухах та жестах. Зрозуміло, що кожна дитина буде висловлювати їх індивідуально. Після цього йдуть дихальні вправи, що допомагають наситити організм киснем і активізувати мислення. Це продовження психофізичного

настрою перед сеансом запам'ятовування. Такі сеанси корисно проводити перед будь-яким інтелектуальним та емоційним навантаженням учня. Сам процес запам'ятовування базується на побудові асоціацій, тобто створенні нестандартних, емоційних, якщо можливо, смішних образів. Наприклад:

– змінити значення слів: крокодила уявити не хижаком, а мирною твариною. Скажімо, уявити, як він підходить до води, а звідти скалить зуби хижа антилопа;

– змінити масштаби і колір предметів, якщо це дозволяє їхнє значення. Уявити, наприклад, величезну моську і маленького слона; синє і рожеве листя;

– збільшити число предметів – численність добре заповнює поле зору і краще фіксується (не один крокодил, а стадо; зграя антилоп у воді);

– пов'язати ряд слів незвичайною динамічною дією, зобразивши ці слова рухами. Так, учень не просто бачить розташовані поруч стіл і стілець, а уявляє, як із азартом трощить стіл стільцем;

– за допомогою слів-зв'язок придумати якусь надзвичайну історію. Якщо слів багато, то сюжетних уривків може бути декілька. Досвід показує, що краще всього запам'ятовується саме парадоксальні зв'язки, а не інтелектуально-умоглядні. Для порівняння: акула не просто пливе за пароплавом, а ковтає його. Чим більший ефект несподіваності, тим менше шансів швидко забути цей образ.

Найбільш активно тренується пам'ять, коли вмикається процес пригадування створених образів та асоціацій [5, 91]. Пригадування діє краще, ніж запам'ятовування. Запам'ятовування низки слів з абстрактними поняттями є складнішою діяльністю, аніж засвоєння образів предметів і конкретних дій [6, 31]. Наприклад, ми пропонуємо учням підібрати зв'язки до слів “юриспруденція”, “благ” (поверхня), “контекст”. Спочатку учні спрощують такі слова, замінюють їх близькими за звучанням простими поняттями. Принцип парадоксальності при цьому обов'язково зберігається. А потім слова-дублери запам'ятовуються за спільною методикою образів, пов'язаних якоюсь незвичайною дією. При слові “юриспруденція” учні можуть уявити юристом у ставку (юрист в пруду), “благ” веде асоціацію – циферблат годинника, контекст –

кінь у тексті. Таке співзвуччя завжди можна дібрати [2, 17].

Коли учням диктують англійське слово “proverb” – “прислів’я”, їм відразу ж необхідно уявляти щось “про верблюда” – описує автор свій процес запам’ятовування. Як можна пов’язати такі різні слова? Зовсім не обов’язково шукати відповідників значення. Підказка зі своєї мови може бути результатом розтягування або поділу слова, сполучення його з якимись аналогіями:

- “feel” – “відчувати”: коли я відчуваю голод, я хочу з’їсти філе;
- “prefer” – “віддавати перевагу”: серед усіх ігор я віддаю перевагу преферансу;
- “speak” – “говорити”: спікер Думи любить говорити;
- “rule” – “правило”: не вивчивши правил, не сідай за кермо.

Для засвоєння слів англійської існує словник до тисяч такихключових фраз, що допомагають виразно уявити, а значить – і запам’ятати іноземні слова [2, 17].

Отже, проблема навчання іноземної мови – це розгорнута система гнучких технологій, спрямована на формування здатності учня до активізації не тільки уяви, мислення, пам’яті, а й інших прихованих резервів людської психіки. Це стимулює пізнавальну мотивацію учня, його здатність реконструювати діяльність, генерувати аутообрази (образи для себе) з метою кращого засвоєння іноземної мови. Подальше наше дослідження пов’язане з вивченням впливу рівня розвитку пізнавальної мотивації учня на процес засвоєння ним іноземної мови в контексті пошуку прихованих психічних резервів розумової діяльності, когнітивних можливостей школяра.

1. Габирян С.А. Школа памяти (суперактивная память через возрождение эмоций). – М.: Цицеро, 1992. – 64 с.

2. Габирян С.А. Абсурд, который укрепляет память //Будь здоров. – 2000. – №11 – С. 3-17.

3. М’ясоїд П.А. Загальна психологія. – К.: Вища школа, 2000. – 479 с.

4. Матюшин И.В., Рыбникова И.С. Методы развития памяти образного мышления, воображения. – М.: Эйдос, 1996. – 60 с.

5. Познательная активность в системе процессов памяти / Под ред. Н.И.Чуприковой. – М.: Педагогика, 1989. – 192 с.

6. Солсо Р.Л. Когнитивная психология: Перевод с английского. – М.: Тривола, 1996. – 598 с.

Евгения Сухраменда. Анализ методик стимуляции воображения учеников как фактора активизации познавательной деятельности. Работа посвящена психологическому анализу технологий изучения иностранного языка. Рассматриваются содержание и структура технологий обучения; сопоставляются разные методы и методики усвоения учениками иностранного языка; обращается внимание на изменение познавательной деятельности ученика, которая формируется под влиянием различных методов изучения иностранного языка.

Ключевые слова: воображение, методика взаимодействия всех ощущений, развитие познавательной деятельности учащегося, резервы психики.

Euheniya Sukhramenda. The analysis of methodologies of stimulation of pupils' imagination as a factor of activation of their cognitive activity. The work is dedicated to the psychological analysis of modern techniques of language learning; the investigation of the content and the structure of techniques of language teaching are under consideration. Different methods and methodologies of language learning are compared in the work. Attention is also paid to the changes of individual activity that are formed under the influence of different methods of language learning. The confrontation of different methods of language learning produces wide possibilities for modeling of different technologies or determination their optimum correlation in the process of language teaching with the further development of pupils' skills and abilities on the basis of their strong sides and hidden reserves.

Keywords: imagination, methodology of interaction of all kinds of sense, development of pupils' cognitive activity, reserves of psychics.